

KAFKAS MÜZİĞİ

Z

A

vrupa, Asya ve Ortadoğu'nun sınırlarında yer alan Kafkasya bölgesi, binlerce yıl boyunca zaman zaman komşu

bölgelere geçiş köprüsü, zaman zaman da istilacılara karşı direniş merkezi olmuş bir bölge. Sert ve çeşitli hava şartlarının aynı anda görüldüğü ender coğrafyalardan biri. Dağ zirvelerinde ve eteklerinde çok sayıda mikro iklim, dağ ile bozkırın birleşmesiyle oluşan yarı çöllerdeki iklim, su baskını döngüleri, vadilerde yaşanan kuraklıklar gibi farklı hava şartları buradaki hayatı da şekillendirmiş görünüyor

Bu topraklar kültürel yapı ve konuştukları dil bakımından birbirleriyle akraba topluluklara yataklık etmiş. Meotlar, Sindler, Zihler ve diğer küçük Kafkasya kabileleri, 8. yüzyılda Zihler etrafında birleşerek Adige halkını oluşturmuş ve zaman içinde Abhazya'daki diğer kabile ve boylarla bütünleşmişler. Bu yüzden Çerkes terimi, Abzegh, Shapsugh, Bjedugh, Kaberdey gibi kabileleri temsil eden Adigeler ile Abhazları içine alan bir üst şemsiye topluluk ismi olarak kullanılıyor.

Bu zengin karışım, kendine özgü ve karakteristik olduğu kuşku götürmeyen kültürel bir varlık üretmiş. Sürekli göçler ve sürgünler, ne yazık ki yazılı kaynaklar oluşmasını önlemiş. İzlerini el yapımı kumaş süsleme ve motiflerinde, Nart destanlarında, kıyafetlerinde, silahlarında, yemeklerinde, geleneklerinde ve yaşayış tarzlarında gördüğümüz kültürel zenginlik, etkileyici formlarını müzik, dans ve folklor alanında vermiş. Beşikte anneden dinlenen "Guşewored" (Beşik şarkısı) ninnisi, yürüme çağında babadan dinlenen kahramanlık, yurtseverlik şarkıları, gençlik döneminde dinlenen derin felsefeli Adige Woredleri, bireyleri hayata hazırlayan müziklerdir.

Çerkes kültürünün belirgin unsurlarından birisi olan ve törenlerde icra edilen geleneksel müzik, şarkı ve dansın iç içe olduğu bir ritüel şeklinde, kendine özgü bir şevkle uygulanır. Böylece dinleyici ve icracı ayrımı yokmuş gibi hazır bulunan herkesin katılımı ile şekillenen keyifli bir tören ortaya çıkar.

Kuzey Kafkasya'ya yayılmış toplu-

lukların eski dönemlerden bu yana ortak bir müzik, ses, melodi ve enstrümana sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir. Ortak hafızanın önemli bir bölümünü oluşturan dans ve şarkılarda, Nart destanlarından kesitler yer alır. Repertuvarda kahramanlık, avcılık, demircilik şarkıları ile birlikte, aile içi ilişkiler içeren şarkılar ve ağıtlar da vardır. Bu şarkıların dışında maniler biçiminde söylenen *samarkau* (şaka) şarkıları, düğünlerin ve gençlerin geleneksel top-

lantılarının vazgeçilmezleri arasındadır. Yine de Kafkasya müziğinin en bilinen örnekleri dans müzikleridir.

Kuzey Kafkasya geleneksel müziğinin enstrümanları da zengin bir çeşitlilik göstermektedir. *Khamil*, *açarpın*, *sıbzıği* gibi üfleli çalgılar; *shichepsin*, *aphartsa*, *kıl kobuz*, *khıssın fandır*, *dala fandır*, *pandur* gibi telli çalgılar; *dolu*, *phaçış*, *daurbaz*, *barahan*, *hars kalak*, *gumsag*, *karsganag*, *adaul* gibi vurmali çalgılar; *Adige pşine*, *amirzakan*, *tüz kobuz*, *kandzal*

fandır, *çerkes mızıkası*, *akordeon* gibi tuşlu çalgılar Çerkes müziği enstrümanları olarak sayılabilir.

1850’li yıllara kadar yaylı ve nefesli çalgılarla icra edilen Çerkes müziği, sürgün, göç ve salgın hastalıklarla birlikte Anadolu’nun çeşitli yerlerine yerleşme dönemine kadar bir sessizlik içine girdi. Ardından “diatonik akordeon” ile yeniden gün yüzüne çıktı. Orta Avrupa’dan Anadolu’ya onlarca yıl süren yolculuğunun sonunda ulaştığı “Çerkes mızıkası” kimliği ile yeni bir kültür oluşturan diatonik akordeon, Adige lehçelerinde *pşine* veya *pşına*, Abhazca *amırzakan*, Osetçe *fandır*, Karaçay-Balkarca *tüz kobuz* olarak adlandırılmaktadır. Kafkas göçmenleri dışında Gürcü ve Lazlarda da kullanılan çalgıya Bursa, İnegöl, Sinop ve Artvin bölgelerinde yaşayan Gürcüler *muzikay*, Rize bölgesinde yaşayan Lazlar ise *mozika* demektedir. 1980’li yıllardan itibaren, düğün ve toplantılarda Çerkes mızıkası yerini akordeona terk etti. Günümüzde Kafkasya’nın hemen bütün bölgelerinde *garmon* adlı, akordeona benzeyen bir çalgı kullanılmaktadır.

Çerkes müziği zengin olsa da kayıt altına alınan kısmı azdır. Çerkes müziğinin ayrılmaz parçası olan ve son yarım yüzyılda hüznümel fakat gururlu melodilere de eşlik eden danslar, Anadolu’da yerleşilen bölgelere göre farklı karakter gösterir. Mesela T’leperuş ezgisi, Düzce bölgesinde farklı, İnegöl ve Eskişehir bölgesinde farklı biçimde çalınmaktadır.

Kuzey Kafkasya müziği ve dansı, coğrafi anlamda Anadolu’nun dışındaki bir bölgeden adını alsa da, Anadolu kültür evreninin nispeten genç bir üyesi olarak, korunması gereken kültür mirası safına katılmıştır. **Z**

KAYNAKÇA

- 1 “Adıgeler, Tarihleri ve Kültürleri”, kaffed.org.
- 2 Alan Abrek Koçkar, *Çerkes Müziği ve Çalgıları*, Lisans Bitirme Projesi, Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuvarı, Ankara 2019.
- 3 Alan Abrek Koçkar, *Dağıstan Halklarında Müziksel ve Çalgısal Yapı*, 2018.
- 4 Ayşe Övür, “Çerkes Mitolojisinin Temel Unsurları: Çerkesler ve Tanrılar”, *Toplumsal Tarih*, sayı 155, Kasım 2006.
- 5 Irwin Cemil Schick, *Çerkes Güzeli: Bir Şarkiyatçı İmgenin Serüveni*, Oğlak Yayınları, İstanbul 2004.
- 6 James Forsyth, *Kafkasya*, Çeviren: Timuçin Binder, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2019.
- 7 kafiad.org
- 8 Ufuk Tavkul, *Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2002.
- 9 Ufuk Tavkul, *Kafkasya Gerçeği*, Selenge Yayınları, İstanbul 2017.

Kafkas Dansları

Şeyh Şamil

